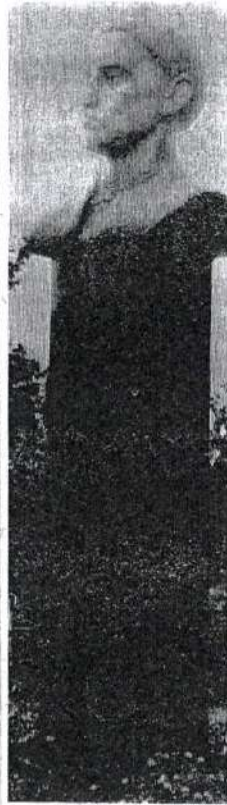

1972 рік — рік 250-го ювілею з дня народження нашого видатного земляка, мислителя, філософа, педагога, художника слова, музиканта Г. С. Сковороди був особливо багатий на видання його творів та літератури про його життя і діяльність. Зпоміж них хотілося б відзначити книгу Ю. Лошниця «Сковорода», видрукувану видавництвом «Молода гвардія» в серії «Живі замечательні люди», Л. Махновця «Григорій Сковорода». Причому, остання — критично переосмислює все те, що було написано про Г. Сковороду раніше.

В останні роки світі побачили такі видання: О. В. Мисаньча «Григорій Сковорода і усна народна творчість», І. В. Іванько «Філософія і стиль мислення Г. Сковорода», Ніженець А. М., Стонія І. П. «Григорій Сковорода. Пам'яті місця на Україні», видані видавництвом «Наукова думка», Драча І. Ф., Кримського С. Б., Поповича М. В. «Григорій Сковорода. Біографічна повість («Молодь»).

Як бачимо, життєвий і творчий шлях мислителя цікавить науковців не тільки в ювілейні дні. Час не здатний літерти в пам'яті народний образ великого просвітителя.

Образ великого просвітителя

Чи все ми знаємо про Г. С. Сковороду?

Нещодавно ще одна пригода несподіванка — московське видавництво «Художественная литература» видало книгу Ю. Барабаша «Знаю людину... Григорій Сковорода: Поезія, Філософія, Життя». Назвою книги послужили слова «Знаю людину...», які використав філософ для свого філософського трактату «Наркіс» з Другого послання апостола Павла до Коринфян.

Автор монографії багато де в чому, по-новому, розглядає постать Григорія Сковороди на основі величезної кількості джерел, як дореволюційного, так і радянського часу.

Найперше, що аналізує дослідник — це вплив Сковороди на світогляд Шевченка, його творчість, адже він народився всього через 20 років по смерті Сковороди і сприймав великим в юні роки як не так і далеко історична постать. Багато ще пам'ятали мандрівного філософа, його музику, ім'я Сковороди обростало легендами. І як відмічає дослідник, «питання не таке просте, як це здається». В раніших публікаціях, як правило, автори показували великий вплив філософа на творчість Кобзаря, хрестоматійними для нас стали слова з поезії «А. О. Козачковському» де малий Тарас, зробивши книжечку, списував Сковороду. У творі «Влизьце» видно, яке місце в формуванні Никифора Сошири — героя повісті — займав Сковорода. Тому ж ясно, що Шевченко був добре знайомий з постаттю Сковороди. Це підкреслює і Ю. Барабаш, вказуючи, що в духовній біографії Шевченка, особ-

ливо в першій половині його життя, в період становлення, Сковорода займає значне місце. Постать Сковороди вабить, зовсім Кобзаря до роздумів. І разом з цим — рідкий осяд, по суті, навіть звернення. Це протиріччя, як підкреслюють автор монографії і П. Попов — автор статті «Сковорода» і «Шевченко» — явище законне, причому тісно пов'язані між собою. Чим саме і чому — про це і йде діалог розповідь у книзі.

Далі автор простежує паралелі, хоча і не зовсім звичайні: вони то сходяться (Сковорода — Гоголь, Сковорода — Достоевський), то зійшовшись знову розходяться (Сковорода — Руссо), а інколи пересікаються (Сковорода — Толстой). Здавалося б, які можуть бути паралелі між цими видатними людьми, якщо всі (за виключенням Руссо) народилися і жили в наступному столітті. Щодо Руссо, який був сучасником українського філософа, то знайомство Сковороди з його творчістю — залишається гіпотезою.

А ось як проводиться паралель між Сковородою і Толстим Великим російським письменником був знайомий з нарисом М. Гусева «Народний український мудрець Григорій Савич Сковорода», а це в свою чергу призвело до знайомства з зібранням творів філософа під редакцією Д. Багалія. Толстой перебував під сильним враженням від того, що дізнався про українського мислителя. Книжку М. Гусева він вивчив досконально, про що свідчать численні помітки на екземплярі кни-

ги, що зберігся. В грудні 1906 року в Ясній Полянці Л. Толстой починає «Уроки з дітьми» — заняття з селянськими дітьми, присвячені в основному морально-релігійним темам. Його уроки були уроками високої моральності, і тому високі моральні вразки, глибоке наслідування потрібні були надзвичайно для дітей. Такий приклад Толстой побачив у Сковороді, а його вчenni. Так з'являється оповідання «Г. С. Сковорода», опубліковане в 40-томі Повного зібрання творів Л. Толстого в 90-а томах.

Лев Толстой пізнав Сковороду в важку пору загальної, внутрішньої кризи (квітень — червень 1907 р. про що свідчать записи в Щоденнику), важкого душевного розладу, коли кричуща невідповідність між звичним укладом життя і прийнятним для себе ставали нестерпними. Назрівала думка про «сухість». І хто знає, як було б, пізнав Толстой Сковороду раніше?

«Богослов? Містик? Атеїст?», — так називається розділ книги, в якому розглядаються релігійні погляди філософа. Біблія для Сковороди була постійною супутницею життя, він часто зачитувався нею, для нього вона була «книга книг». Відповідь на коринфське питання — питання про людину Сковорода шукає насамперед в Біблії. По його переконанню «Вибля нічого не говорить, чтобы ни касалось человека». Поетичний збірник написаний ним так і звучить «Сад божественных песен, прозвонивший из зерен Священного писания». В поетичних творах біблійна тематика і символіка, як і в філософських творах, байках і листах, займає чільне місце, що складає для сучасного, невідповідного до сприйняття такого матеріалу читача, чималі труднощі. Не можна не відмітити і те, що філософ піддає серйозному критичному осмисленню біблійні міфи і сюжети, складає цілі переліки знайдених ним неточностей, невідповідностей. Але все-таки, тяготиння Сковороди — і поета, і філософа — до Біблії, — наяву. Та й чи може бути інакше, коли в Київській академії спудей два роки навчався в класі богослов'я.

Нещодавно, знайомлячись з «Записками про Подільську губернію» М. Арндаренка, вперше для себе відкрив, що Сковорода «составил партию своих верователей и обратил ее в секту духоворцев, в последствии распространяющуюся было во многих местах Малороссии». В книзі автор дає точки зору різних дослідників на цю сторони діяльності мандрівного філософа, глибоко не виключаючи в неї сам, наводячи слова великого мудреця «Любовь и близость не имеет никакой секты...»

Привертас увагу звертає дослідник до праць перших біографів Сковороди, праць багатьох дореволюційних дослідників творчості Сковороди. Досить назвати лише імена М. І. Ковалінського, Густава Гессе де Кальве, Івана Вернета, І. Снегирьова, А. Хиндеу, В. Крестовського, І. Срезневського, Д. Багалія та видання, які подавали сторінки для їх публікації: «Отечественные записки», «Український вестник», «Основа», «Телескоп», «Русский вестник» та інші.

Впали у вічі рядки, де Ю. Барабаш пише, що тільки через піввік (після смерті Сковороди) В. Каразіні — засновник Харківського університету, ще тільки ділиться своїми міражами (які так і лишилися невідфіснерними) написати біографію «нашого мудреца, недостаточного в наших журналах помещеную». А він повинен добре пам'ятати Сковороду, з яким дружив його вітчим А. Новалевський і часто бував, провів свої останні роки і похований в Лаврівці — мастику А. Новалевського.

Але ж у Центральному державному історичному архіві УРСР нинішнього року мені довелося бачити біографію Г. Сковороди, ним написану. Але біографія коротенька, скоріше — це біографічні відомості, які не розкривають нам ні зв'язків, ні поглядів Сковороди, ні його життєвого шляху. То ж очевидно автор свідомо не згадує про неї, а можливо повністю довірився словам В. Каразіні, наведеним вище.

Ще багато чого в життєпису великого мудреця загадкового, не поясненого як в силу об'єктивних, так і суб'єктивних причин: відсутні дані про його подорожі до ряду міст, в датуванні окремих творів, спеціалісти не доходять однієї думки, точно не встановлено авторство ряду релігійних мелодій, що приписуються Сковороді — музиканту, ряд епізодів, — то лише гіпотези тощо.

Та попри все — постать «російського Сократів» — явище не тільки української, а й світової історії. За словами автора монографії, «Сковорода стоїть на рубежі двох етапів розвитку філософсько-релігійної думки, його трактування морального закону відмічене явно вираженими знаками перехідності: вона ще не звільнилася, відпут старого, релігійного світогляду, але вже несе в собі елементи нових моральних уявлень».

Бібліографія творів Г. С. Сковороди і літератури про нього, навіть далеко і не повна, налічує понад 1500 назв. Поповнення цього списку книжкою Ю. Барабаша, як на мій погляд, найфундаментальнішою монографією поруч з працею Л. Махновця «Григорій Сковорода» стане помітним внеском у розвиток сквородинознавства, є свідченням спадкоємного зв'язку нашої людини та ідей минулого і сучасного, незгасної пам'яті до постаті нашого земляка.

То ж, чи знаємо ми Григорія Сковороду?

М. БУЛДА,
краснавець,
сміт. Чорнухи.

